

ΕΛΕΝΑ ΜΑΡΟΥΤΣΟΥ

Δεύτερη φωνή:
ΟΥΡΣΟΥΛΑ ΦΩΣΚΟΛΟΥ

ΔΥΟ

ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ

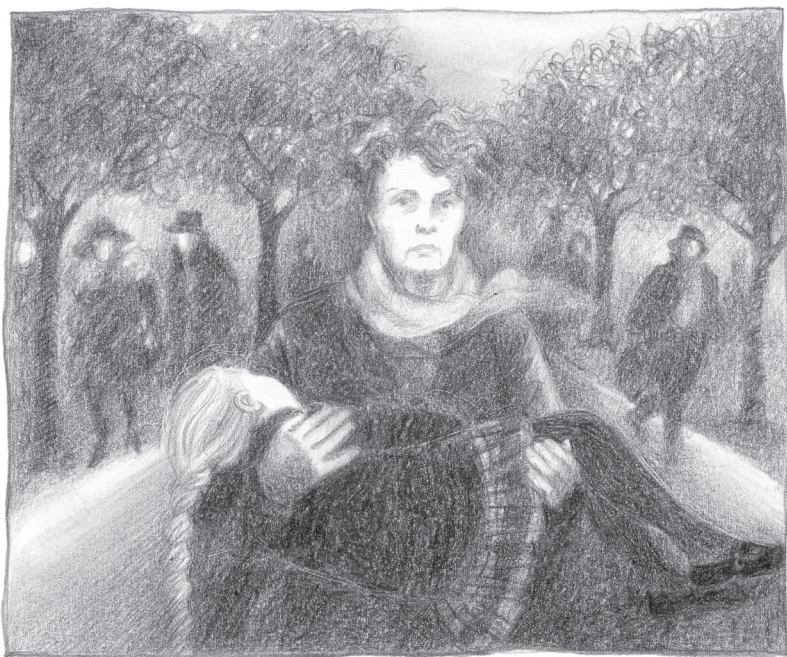
Με σχέδια τῆς Εύης Τσακνιά

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρῶτο μέρος	11
Δεύτερο μέρος	79
Τρίτο μέρος	135
ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΩΝ	195
ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	197

Σὲ ὅσους μοχθοῦν,
σὲ ὅσους πηδοῦν ἀπὸ ψηλά,
σὲ ὅσους ἀθέατα φλέγονται.

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ

ΔΥΟ

Τὴν ὥρα ποὺ σφίγγαμε τὰ χέρια, δὲν ἄκουγες
τὸν ἀγέρα ποὺ χωνόταν ἀνάμεσα στὶς παλάμες μας.
Εἶταν ἡ μνήμη κιόλας ποὺ προετοιμαζόταν.
Εἶταν ὁ χωρισμὸς πρὶν ἀπ' τὴν ἔνωση. Δὲν ἄκουγες.

Εἴσουνα ὀλόκληρη· ζωσμένη ὅλη τὴ γύμνια σου,
τόσο περήφανα ἀπροστάτευτη, σὰν ἓνα δάσος μὲς στὴν
πυρκαϊά.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΡΙΤΣΟΣ

Τις σελίδες 9-11 ἔχει γράψει ἡ Οὐρσουλα Φωσκόλου καὶ τίς σελίδες 12-16 καὶ 17-22 ἔχει γράψει ἡ Ἑλενα Μαρούτσου.

ΔΥΟ ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ ἤξερε ἡ μητέρα μου. Τὸ ἓνα μιλοῦσε γιὰ τὴν Ἀγγέλα, ἓνα κορίτσι ἀπὸ χωριό, ποὺ κάηκε πετώντας πάνω ἀπ' τὸν ἀνθισμένο κάμπο καὶ μοῦ τὸ διηγιόταν πάντα καθὼς μοῦ χτένιζε τὰ μαλλιά.

Περίπου πρὶν ἀπὸ δύο αἰῶνες, λένε πὼς ἡ μικρὴ γεννήθηκε στεφανωμένη ἀπὸ μιὰ χαίτη πλούσια καὶ ξανθή, ποὺ μόλις τὴν ἀντίκρισε ἡ μαμή, ἔκανε τὸν σταυρό της καὶ γονάτισε. Ἔπειτα ἀπὸ ὄρες ὀλόκληρες ἔπαιρνε ὄρο πὼς τὴν τράβαγε καὶ βγαίνανε ἀπὸ τὴν κοιλιά τῆς μάνας της μαλλιά: στεγνά, κυματιστά καὶ κίτρινα, σὰν σταχοχώραφα κάτω ἀπ' τὸν ἥλιο. Ἐμοίαζε μὲ ἄγγελο, ἔτσι ὀλόφωτη ποὺ ἦταν, γι' αὐτὸ καὶ —δίχως σκέψη— τὴ βάφτισαν «Ἀγγέλα». Ὡσπου νὰ κλείσει τὰ τρία, σκούπιζε μὲ τὶς ἄκρες τῶν μαλλιῶν της τὴ χρωμάτινη ἀυλὴ, σὰν ζωντανὸ δεμάτι ἀραποσίτι.

Ἡ μάνα της προσπάθησε πολλὰ φορὲς νὰ τὴν κουρέψει. Στὴ διάρκεια τῆς νύχτας ὅμως ἡ χρυσοκίτρινη χαίτη διπλασιαζόταν σὲ μῆκος καὶ μάλιστα φύτρωνε ἀκόμη πιὸ γερὴ ἀπ' ὅ,τι πρὶν. Ἀφοῦ εἶδαν κι ἀπόειδαν, ἀποφάσισαν νὰ τῆς πλέκουν κάθε τόσο μιὰ μεγάλη, στριφογυριστὴ κοτσίδα. Καθόταν ἡ μικρὴ σ' ἓνα σκαμνὶ καὶ ἡ γιαγιά —ὄρθια—

ἀπὸ πίσω χώριζε τὸ πλατὺ ξανθὸ ποτάμι στὰ τρία καὶ ξεκινούσε. Μιὰ μέρα γεμάτη ἤθελε τούτη ἢ πλέξη, καὶ ἡ γιαγιά κάθε φορὰ τὴν τέλειωνε ἀσθμαίνοντας.

Ἡ Ἀγγέλα, στὴν ἀρχή, τὴν τύλιγε γύρω ἀπ' τὸν λαιμὸ της, τὴν ἔπαιρνε ἀγκαλιὰ ἢ τὴν παράχωνε σ' ἓνα χοντρὸ μαντίλι κι ἔτρεχε μόνη στὸ βουνό, νὰ παίξει, μακριὰ ἀπὸ τὰ ὑπόλοιπα παιδιά, πὸν τὴν κοιτούσαν μὲ περιέργεια καὶ κακία. Μεγαλώνοντας μάλιστα, κουράστηκε νὰ κουβαλάει στὰ χέρια τὴν κοτσίδα κι ἔτσι τὴν ἄφηνε νὰ σέρονται, ἀκολουθώντας τὴν στὰ φιδωτὰ μονοπάτια τοῦ βουνοῦ, σὰν πιστὸς σκύλος. Ἄργα τὸ βράδυ, ὅταν ἐπέστρεφε, ἡ μάνα της τὴ μάλωνε γιὰ τὰ «σκουπίδια» πὸν ἔπιανε ἢ κοτσίδα: λουλούδια, φύλλα, ἔντομα, μυριάδες βότανα καὶ ἄγρια ρίγανη, πὸν μὲ τὸ ζόρι τὰ προλάβαιναν νὰ μὴν ἀπλώσουν ρίζες στὸ κορίτσι.

Συνήθισε λοιπὸν νὰ ζεῖ μὲ μόνη συντροφιά τὰ δέντρα, τὰ φυτὰ καὶ τὰ κρυστάλλινα νερὰ τοῦ ποταμοῦ, ὅπου, ὅποτε ἔκανε καλὸ καιρὸ, ἔπλενε τὰ μαλλιά της. Τύλιγε τὰ χέρια γύρω ἀπὸ ἓναν κορμὸ κι ἄφηνε τὶς μπουκλές της, ἐλεύθερες, νὰ βυθιστοῦν στὸ κρὺο ποτάμι. Κυμάτιζαν αὐτές, σὰν ν' ἀποκοτοῦσε καθεμιὰ ξεχωριστὰ ζωὴ δική της. Μ' ἓνα παλιὸ ξύλινο κάρο ἐρχόταν τότε ὁ πατέρας της καὶ μάζευε ἀπ' τὶς ὄχθες ἀγκαλιὲς τὶς μουσκεμένες τρίχες. Τὸ βάρος τους ἦταν ἀσήκωτο κι ἡ Ἀγγέλα ξάπλωνε ὦρες πολλές, ἀκίνητη σ' ἓνα χωράφι, μόνη μὲ ἓναν χείμαρρο ἀπὸ ἀτιθάσεντα, σγουρὰ μαλλιά, μέχρι νὰ στεγνώσουν.

Τὰ μόνα πλάσματα πὸν ζήλευε ἡ Ἀγγέλα ἦταν τὰ πουλιά: τὰ ἔβλεπε ἔτσι πὸν πετοῦσαν πάνω ἀπ' τὸ κεφάλι της, ἐλαφρὰ κι ἐλεύθερα, δίχως κανένα βάρος νὰ τὰ δένει μὲ τὴ γῆ. Συχνὰ τὴν ἔπαιρνε τὸ παράπονο, στὴ σκέψη πὼς ἦταν

καταδικασμένη να σέρνει πίσω της αυτή την ὁμορφη μὰ ἀσήκωτη κοτσίδα, πὸν ὄλο καὶ μεγάλωνε.

Οἱ γέροι διηγοῦνται πὼς μιὰ ἀνοιξιὰτικη βραδιὰ τὸ κορίτσι ἀποφάσισε νὰ ἐξαφανίσει τὰ μαλλιά της, μιὰ γιὰ πάντα. Ὅταν ὄλοι εἶχαν κοιμηθεῖ πιά, ἔσυρε τὴν κοτσίδα, ὅσο πιὸ ἀθόρυβα γινόταν, ἔξω ἀπ' τὸ σπίτι κι ἄρχισε ν' ἀνεβαίνει τὸ βουνό. Στὴν τσέπη τῆς ποδιᾶς της κουβαλοῦσε ἕνα μικρὸ μπουκάλι μὲ πετρέλαιο κι ἕνα κοντάκι σπίρτα. Κατάκοπη, ἔφτασε ὕστερα ἀπὸ ὄρες στὸ ὕψωμα ἐκεῖνο πὸν οἱ ντόπιοι λένε «Βίγλα». Ἐκεῖ πὸν ὄλος ὁ κάμπος χύνεται μπροστά, πράσινος κι ἀνθισμένος, σὰν ἀπαλὸ καὶ μοσχομυριστὸ κρεβάτι.

Κάθισε στὸν βράχο καὶ τράβηξε τὴν κοτσίδα της μέχρι νὰ βρεῖ τὴν ἄκρη. Ἄρχισε τότε νὰ τὴ μουσκεύει στὸ πετρέλαιο. Μὲ τὸ πρῶτο «τσάφ», τὰ μαλλιά πύρωσαν: οἱ φλόγες τὰ κατάπιναν ἀχόρταγα καὶ τὰ ἐξαφάνιζαν, πλησιάζοντας ὀλοένα καὶ περισσότερο στὸ κεφάλι. Ἡ Ἀγγέλα μεμιᾶς μετάνιωσε καὶ προσπάθησε μὲ τὰ χέρια της νὰ σβήσει τὴ φωτιά. Ὅταν εἶδε πὼς δὲν τὰ κατάφερε, λένε πὼς πῆρε φόρα καὶ ρίχτηκε —φλεγόμενη— στὸν ἀνθισμένο κάμπο. Τὰ μαλλιά τὴν ἀκολούθησαν κι ἐκεῖ: μαῦρα, καρβουνιασμένα πέταξαν στὸ κατόπι της, μόνο πὸν τούτη τὴ φορὰ ἦταν ἀνάλαφρα καὶ ἀβαρῆ σχεδόν, ἴδια πούπουλα.

Τὴ μέρα ποὺ πέθανε ἡ μητέρα μου ἔπεφταν γκριζα πούπουλα ἀπὸ τὸν οὐρανό. Θὰ ἔλεγεες πὼς ἐκεῖ ψηλὰ μαδοῦσαν γριές κότες ἢ πὼς πετσόκοβαν δυσοίωνα σύννεφα καὶ τίναζαν μετὰ τίς παλάμες, ὅπως λέμε «πάει κι αὐτό», ὅμως αὐτὸ δὲν εἶχε πάει πουθενά. Αὐτὸ ἦταν ἐκεῖ μπροστά μου, ἔτοιμο νὰ ξεκινήσει, ὅπως ὅταν ἔχεις γυρίσει τὴ μεταλλικὴ πεταλούδα πολλές φορὲς ὥσπου δὲν παίρνει ἄλλο καὶ νιώθεις στὰ χέρια σου τὴν παλλόμενη ἔνταση τοῦ παιχνιδιοῦ ποὺ θέλει ν' ἀρχίσει νὰ κινεῖται καὶ τίποτα δὲν μπορεῖ νὰ τὸ συγκρατήσῃ, ἀρκεῖ μόνο νὰ τὸ ἀφήσεις ἀπ' τὰ χέρια σου. Τὸ παιχνίδι ἦταν ὁ κόσμος. Ἕνα κουρδιστὸ παιχνίδι, ποὺ ἄρχισε νὰ περιδινίζεται γύρω μου, κάνοντας τὰ σωθικά μου νὰ ἀνακατεύονται, τὰ μάτια μου νὰ θολώνουν, τὸ κεφάλι μου νὰ βαραίνει καὶ τὰ αὐτιά μου νὰ βουίζουν στὴν πρώτη μου κρίση ἰλίγγου — ἐκείνη ποὺ καταλόγισα ἐξ ὀλοκλήρου στὴ φωτογράφο Ντιάν Ἄρμπους.

Ἡ Ἄρμπους ἦταν τὸ ἵνδαγμα τῆς μητέρας μου. Τὸ αὐτοπορτρέτο τῆς φωτογράφου, λίγων μηνῶν ἔγκυος, ἦταν στερεωμένο στὴν ξύλινη κορνίζα τοῦ καθρέφτη στὸ δωμάτιο τῶν γονιῶν μου ὥστε ὅταν κοιταζόταν ἡ μητέρα μου νὰ βλέπει, ἐκτὸς ἀπ' τὸ δικό της εἶδωλο, κι ἐκεῖνο τῆς Ντιάν.¹

Ἐπρόκειτο γιὰ ἓνα εἶδος συνωμοσίας τῶν δύο γυναικῶν καὶ τῶν εἰδώλων τους, μιὰ συμμαχία ποὺ ἐνῶ περιεῖχε στὰ σπλάχνα της τὸ ἀγέννητο παιδί τῆς Ντιάν, ἐμένα μὲ κρατοῦσε ἀπ' ἔξω. Δὲν ξέρω ἂν ἡ λατρεία τῆς μάνας μου πρὸς τὴν Ἄρμπους τὴν ὀδήγησε νὰ ἀσχοληθεῖ μὲ τὴ φωτογραφία ἢ τὸ ἀντίστροφο. Μπορεῖ οἱ δύο αὐτὲς ἀγάπες νὰ συναντήθηκαν σὰν δυὸ ἄνθρωποι ποὺ μπαίνουν ταυτόχρονα σὲ ἀσανσέρ. Γεγονὸς εἶναι πὼς οἱ ὄροφοι ἔμοιαζαν ἀτέ-

λειωτοι. Πώς εγώ, τραβώντας τη μάνα μου απ' τὸ μανίκι, ἤθελα νὰ τῆς πῶ νὰ κατέβουμε· φοβόμουν ὅτι τὸ φρέαρ δὲν εἶχε πάτο οὔτε σκεπή, ὅπως στοὺς ἐφιάλτες. Καὶ πράγματι: ἔφτασε ἡ στιγμή πού ἡ μητέρα μου μ' ἕνα πάτημα τοῦ κουμπιοῦ ἐκτοξεύτηκε στὸν οὐρανό. Ἐγὼ ἤμουν εἴκοσι πέντε χρόνων, ὁ ἴλιγγος μὲ εἶχε ξαπλώσει ἀνάσκελα σ' ἕνα παγκάκι στὴν ὁδὸ Σταδίου κι ὁ οὐρανὸς μὲ ἔραине ἀπαλὰ μὲ τὰ γκρίζα ξέφτια μιᾶς καταστροφῆς, τὰ ἀποκαΐδια τοῦ χθεσινοῦ ἐμπρησμοῦ. Φαντάστηκα τὴ μάνα μου νὰ ἴπταται σὰν τὴν Ἀγγέλα καὶ νὰ τινάζει πίσω της, καρβουνιασμένη κοτσίδα, τὴν πυρπολημένη πόλη.

Ἡ μητέρα μου βρῆκε ἕναν ἀστεῖο θάνατο. Ἐναν θάνατο πού θὰ τὸν ζήλευε ὁ Σαρλὼ ἢ ὁ Μπάστερ Κῆτον, ὁποιοσδήποτε δηλαδή εἶχε ἐντροφήσει στὸ αὐθόρμητο γέλιο πού προκαλεῖ ἡ πτώση. Ψέματα. Ἡ μητέρα μου θὰ εἶχε ἕναν ἀστεῖο θάνατο, ἂν δὲν πέθαινε. Ἄν ἡ πτώση της δὲν ἦταν μοιραία. Ἄν μὲ τὸ τίναγμα τοῦ χαλιοῦ απ' τὸν τρίτο ὄροφο, καθὼς ἔπεφτε, τὸ πόδι της τυλιγόταν τελευταία στιγμή απ' τὸ λάστιχο ποτίσματος κι ἔμενε ἔτσι νὰ αἰωρεῖται μὲ τὸ κεφάλι κάτω καὶ τὰ πόδια σὲ γωνία ἐνενήντα μοιρῶν, σὰν δεῖκτες ἑνὸς ρολογιοῦ πού σταμάτησε μέχρι νὰ ἔρθει ἡ πυροσβεστικὴ νὰ τὴ σώσει. Ὅμως, ἀφοῦ κανένας πυροσβέστης δὲν κατόρθωσε νὰ σβῆσει τὴ φλεγόμενη Ἀγγέλα — καὶ θὰ ἦταν εὐκολο καθὼς βγῆκε ἀπὸ παραμῦθι —, πῶς νὰ περιμένει κανεὶς νὰ σώσει τὴ μητέρα μου, πού βγῆκε ἀπὸ μιὰ πραγματικὴ μπαλκονόπορτα, ἔσκυψε ἀπὸ ἕνα πραγματικὸ μπαλκόνι γιὰ νὰ τινάζει ἕνα πραγματικὸ χαλί καὶ νὰ βρεῖ ἕναν πραγματικὸ θάνατο;

Ήταν σαράντα ὀχτώ χρόνων, στὴν ἡλικία ποὺ βρῆκε τὸν θάνατο κι ἡ Ντιὰν Ἄρμπους, ἐκεῖνη ὅμως ἀπ' τὸ ἴδιο της τὸ χέρι. Ἀλλὰ ποιός λέει πὼς δὲν ἦταν καὶ τὸ χέρι τῆς μητέρας μου ποὺ θέλησε νὰ δώσει τέλος στὴ ζωὴ της; Πὼς δὲν σκηνοθέτησε αὐτὴ τὴν πτώση μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ μᾶς προστατεύσει ἀπὸ τὴ συντριπτικὴ ἐνοχὴ καὶ τὴν πικρία ποὺ προκαλεῖ στοὺς οἰκείους μιὰ αὐτοκτονία; Ἀπευθύνω τὰ ἐρωτήματά μου στὸν ξεπουπουλιασμένο οὐρανό, ἔτσι ὅπως εἶμαι ξαπλωμένη στὸ παγκάκι, δίπλα στὸ ἀγαλμα τοῦ Κολοκοτρώνη, ὄχι γιὰτι περιμένω ἀπαντήσεις, ἀλλὰ γιὰτι εἶμαι ἐρωτευμένη μὲ τὸν Πέτρο. Κι ὁ Πέτρος, ποὺ εἶναι δημοσιογράφος, λέει πὼς τὸ μόνο ποὺ ἔχει σημασία εἶναι νὰ θέτει κανεὶς τὰ σωστά ἐρωτήματα.

Ρωτάω λοιπὸν τὰ περαστικὰ σύννεφα ἂν ἀνάμεσα στὸν τρίτο ὄροφο καὶ στὸ ἔδαφος ἡ μαμά μου εἶχε τὸν χρόνο νὰ κάνει, ὅπως λένε γι' αὐτοὺς ποὺ πεθαίνουν, ἓνα φλάς μπάκι. Ἄν πέρασαν ραγδαῖα καὶ ἀνάστροφα μπροστὰ ἀπὸ τὰ μάτια της στιγμὲς καὶ πρόσωπα, πρὶν προσγειωθοῦν καὶ σκορπίσουν στὸ γκαζὸν τοῦ κήπου σὰν φωτογραφίες προδομένου ἐραστῆ ποὺ τὶς πέταξε ἀπὸ ψηλά. Ὁ ἱλιγγος ὑποχωροῦσε σιγὰ σιγὰ, ὁ κόσμος σταμάτησε τὸν κουρδιστό του περιδινισμό, ὅμως ἐγὼ παρέμεινα ξαπλωμένη νὰ ἐξαπολύω τὰ ἐρωτήματά μου στὸν οὐρανό. Παρακολουθοῦσα τὰ σύννεφα νὰ σπρώχνουν τὸ ἓνα τὸ ἄλλο, λίγο φοβισμένα ἀλλὰ κεφάτα, σὰν παιδιὰ ποὺ βιάζονται νὰ ἀπομακρυνθοῦν ἀπὸ ἓναν τρελὸ ποὺ παραμιλάει στὸν δρόμο.

«Τί βλέπεις ἐδῶ;» μὲ εἶχε ρωτήσει ἡ μητέρα μου ἐνῶ καθόμασταν στὸ γκαζόν, κάτω ἀπὸ μιὰ κλαίουσα ἰτιά. Ὁ κῆ-

πος μας ἦταν γιὰ μένα, πού γεννήθηκα στὰ Κάτω Πατήσια, ἕνας τόπος μαγικός. Μόλις εἶχαμε μετακομίσει στὴ Φιλοθέη, μετὰ ἀπὸ πολλὰ παρακάλια δικὰ μου καὶ τοῦ πατέρα μου, πού δὲν μποροῦσαμε νὰ καταλάβουμε γιὰτί ἡ μάνα μου εἶχε παρατήσει τὸ πατρικό της, ἕνα διαμέρισμα σὲ μιὰ οἰκογενειακὴ πολυκατοικία τοῦ '70 σὲ αὐτὸ τὸ κατάφυτο προάστιο, γιὰ νὰ μείνει ὕστερα ἀπὸ τὸν γάμο της σ' ἕνα δωάρι κοντὰ στὸν σταθμὸ τοῦ Ἁγίου Νικολάου. Ὅταν ἔκλεισα τὰ ἔφτά, ἡ γιαγιά μου, ἔπειτα ἀπὸ πολλὰ πηγαινέλα μὲ λεωφορεῖα καὶ τρένα, δήλωσε πὼς ἂν ἤθελαν μπέιμπι σίτερ, καλὰ θὰ ἔκαναν νὰ ἐπιστρέψουν σπιτί· ἄλλωστε τὸ διαμέρισμα ἦταν πιά πολὺ μεγάλο γιὰ τοὺς γονεῖς τῆς μάνας μου, πού εἶχαν, καιρὸ τώρα, μεταφερθεῖ στὸ δῶμα στὴν ταρατσα.

Κοίταξα τὴ φωτογραφία στὸ ἀνοιχτὸ ἄλμπουμ πού κρατοῦσε ἡ μητέρα μου. Μέσα σ' ἕνα θολὸ φόντο, ὅπου ἀχνοφαίνονταν κάποια φανάρια δρόμου καὶ φιγοῦρες περαστικῶν, δέσποζε ἡ φιγούρα μιᾶς γυναίκας πού κρατοῦσε στὰ χέρια της ἕνα παιδί. Τὸ κρατοῦσε ξαπλωμένο σὰν μωρὸ στὰ μπράτσα της καὶ προχωροῦσε μὲ τὸ κεφάλι σκυφτό.² Κάποιος θὰ μποροῦσε νὰ σκεφτεῖ πὼς τὸ παιδί χτύπησε ἢ ξαφνικὰ ἀρρώστησε κι ἡ μητέρα τὸ ἄρπαξε στὰ χέρια νὰ τὸ μεταφέρει στὸν πλησιέστερο γιατρό. Ἐγὼ ὅμως, βλέποντας τὸ συνοφρυωμένο πρόσωπο τῆς γυναίκας, δὲν διέκρινα φροντίδα γιὰ τὸ χτυπημένο ἢ ἄρρωστο παιδί της. Ἦταν ὁμορφα ντυμένη, μὲ μιὰ καρφίτσα στερεωμένη στὸ φουλάρι πού ξεπρόβαλλε ἀπ' τὸ κομψὸ παλτό της. Ἡ σκέψη της ἦταν ἄλλοῦ. Τὸ παιδί ἦταν ἐμπόδιο στὰ σχέδιά της γιὰ εὐτυχία. Πόσα ἀπὸ αὐτὰ εἶναι ἄραγε σημερινές μου

σκέψεις και πόσα αδιαμόρφωτες ακόμα έντυπώσεις μέσα στο παιδικό κεφάλι μου που έσκυβε απρόθυμα πάνω από τη φωτογραφία. «Βλέπω μιὰ γυναίκα νὰ κουβαλάει τὸ παιδάκι της στὴν ἀγκαλιά», εἶπα καὶ δάγκωσα ἕνα τυροπιτάκι. Ἦταν δική μου ἰδέα τὰ πικ νικ στὸν κῆπο, σὲ αὐτὸν τὸν μικρὸ περιφραγμένο παράδεισο ὅπου ἔνωθα τὴ μάνα μου νὰ ἀσφυκτιᾷ. «Γιὰ κοίτα καλύτερα... Αὐτὸ βλέπεις μόνο;» μὲ ρώτησε καὶ μὲ κυρίευσε ἡ δυσοίωνα βεβαιότητα πὼς ἀπὸ τὴν ἀπάντηση ἐξαριόταν ἡ θέση μου στὴ ζωὴ της. Πῆρα τὸ ἄλμπουμ στὰ χέρια, στύλωσα τὰ μάτια μου στὴ γυναίκα καὶ ἀμέσως διέκρινα ἕναν ἐχθρό.

Τὸ ἔκλεισα μὲ θόρυβο. Ἡ μητέρα μου τὸ πῆρε πίσω κι ἔψαξε νὰ ξαναβρεῖ τὴ σελίδα. Μετὰ ἔσυρε τρυφερὰ πάνω της τὸν ἀντίχειρα. «Ἐγὼ βλέπω μιὰ μαμὰ πὺν κουβαλάει μιὰ λύπη», εἶπε κι ἀκούμπησε τὸ βιβλίο στὴν ποδιά της σὰν μωρό. Τότε κι ἐγὼ ἔγειρα τὸ κεφάλι μου στὸ σκληρὸ κι ἀφιλόξενο μαξιλάρι τοῦ ἄλμπουμ, ἐπιχειρώντας νὰ τὴν καθλώσω μὲ τὸ παιδικό μου βάρος στὸ ἔδαφος τοῦ κήπου μας. Τὸ βλέμμα της διέτρεξε τὸ πρόσωπό μου μὲ τὴ μάταιη προσδοκία μιᾶς γυναίκας πὺν προσπαθεῖ νὰ ἀναγνωρίσει στὸ πρόσωπο ἑνὸς περαστικοῦ τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ ἄντρα πὺν περιμένει.

[...]

[...]

Πρώτο έπεσε στα χέρια μου, ανυπεράσπιστο πιά θύμα, εκείνο το άλμπουμ με τις φωτογραφίες τής Άρμπους. «Revelations» («Άποκαλύψεις») ήταν ό τίτλος του. Άντι νά βρίσκεται στη βιβλιοθήκη, ή Άνδριάνα τό είχε στο βάθος τής ντουλάπας της. Σκέφτηκα, μόλις τό είδα, μήπως νά στέλναμε αυτό στην πυρά και νά γινόταν στάχτη, σάν μιá συμβολική θυσία, όπως γυρίζουν πιά στη φωτιά ένα άρνι άντι νά θυσιάζουν άνθρωπους. Θα άρεσε στην Άνδριάνα ή άποτέφρωση του alter ego της; Θα συμφωνούσε ή πράξη αυτή με την αίσθηση του δράματος και τής ύπερβολής που είχε έμφυσήσει στη ζωή της; Κάνω τώρα πώς θέτω τά σωστά έρωτήματα, ενώ τό έρώτημα είναι μόνο ένα: Θα ένιωθα έγώ καλύτερα άν έβλεπα νά τυλίγεται στις φλόγες ένα αντικείμενο που για την Άνδριάνα βάραινε περισσότερο άπ' ό,τι έγώ; Μήπως άρκοϋσε άπλωσ νά σκίσω τή συγκεκριμένη φωτογραφία, που τόση θλίψη μου είχε προκαλέσει όταν ήμουν μικρή, και νά τή δώ νά ζαρώνει και νά μαυρίζει βορά στη φλόγα άπ' τό σπύρτο μου;

Είχα νά πιάσω τό άλμπουμ στα χέρια μου άπό τότε που ήμουν δεκατεσσάρων χρόνων. Θυμάμαι ότι είχα ζητήσει για τά γενέθλιά μου μιá φωτογραφική μηχανή, έλπίζοντας πώς ίσως ή Άνδριάνα νά με έπαιρνε μαζί στις κυριακάτικες έξόδους της. Πίστευα ότι άν τήν έβλεπα τήν ώρα που φωτογράφιζε, θα μπορούσα νά τρυπώσω στον μυστικό της κόσμος, όπως τρυπώνει τό φως μέσα στη μηχανή κι άποτυπώνει τό μοντέλο στα λίγα αυτά δευτερόλεπτα που τό διάφραγμα μένει άνοιχτό. Η Άνδριάνα είχε πεϊ τό ναί,

ὅμως ὅταν ἦρθε ἡ Κυριακή, ἡ μέρα πού κατέβαινε στοῦ κέντρο καί χανόταν μέ τήν κάμερα στοῦ χέρι σέ τυχαῖες διαδρομές, ἔπαθε κρίση ἡμικρανίας. Πάθαινε τέτοιες κρίσεις τακτικά, τίς εἶχαμε συνηθίσει ὅλοι στοῦ σπίτι. Κλεινόταν τότε στοῦ δωμάτιό της μέ ἓνα μαντίλι σφιχτά δεμένο στοῦ κεφάλι, ἀποτρέποντάς το θαρρεῖς νά ἐκραγεῖ, ἔκλεινε τίς κουρτίνες νά μὴν μπαίνει φῶς καί βυθιζόταν σέ αὐτὸ τὸν χτύπο μέσα στὰ μηνίγγια της, αὐτὸ τὸν χτύπο πού ἀπαιτοῦσε μοναξιά, σκοτάδι καί σιωπή. Ἡ φωτογραφικὴ ἐξόρμησή μας ἀναβλήθηκε γιὰ τὴν ἐπόμενη Κυριακὴ καί ματαιώθηκε ξανά ἀπὸ δεύτερη κρίση ἡμικρανίας τῆς Ἀνδριάνας, πού πίεζε τὴν κόχη τοῦ ματιοῦ της λὲς κι ἤθελε νά τὸ βγάλει. Ὁ πατέρας μου μέ καθησύχασε πὼς σίγουρα ἦταν ἄσχετο μ' ἐμένα, νά μὴν τὸ ἔπαιρνα προσωπικά. Ἴσως ἡ Ἀνδριάνα ἐνιωθε τὴν ἀνάγκη νά εἶναι μόνη σὲ αὐτὲς τίς βόλτες, ἴσως ἦταν ἀπαραίτητος ὅρος γιὰ νά λειτουργήσει ἡ ἔμπνευση — οἱ καλλιτέχνες ἔχουν πολλές ιδιοτροπίες, ἔτσι μοῦ εἶχε πεῖ, δὲν χρειαζόταν νά σπάει κανεὶς τὸ κεφάλι του γιὰ νά βρεῖ τὸν λόγο. Τότε ἦταν ἡ πρώτη φορά πού κατάλαβα πὼς ὁ μπαμπὰς ἔβλεπε τὴ γυναίκα του σὰν καλλιτέχνη, μολονότι ὁ ἴδιος, ὡς ἀρχιτέκτονας κήπων («ἀρχιτεκτονικὴ τοπίου, ἀνάπλαση ἐξωτερικῶν χώρων καί κατασκευὴ κήπων») ἔγραφε στὴν κάρτα του), θὰ μπορούσε νά διεκδικήσει μέ τὸ σπαθὶ του αὐτὸ τὸν χαρακτηρισμό, ἐφόσον μάλιστα ἦταν κάτι πού εἶχε σπουδάσει καί ἀπὸ τὸ ὁποῖο ζοῦσε κι ὄχι ἀπλῶς μιὰ ἀφηρημένη ιδιότητα πού ἀπαιτοῦσε τὴν ἀνοχὴ τῶν ἄλλων σὲ ψυχικὲς μεταπτώσεις καί ιδιοτροπίες.

Τρίτη φορά δὲν δοκίμασα νά προτείνω στὴν Ἀνδριάνα

νά μὲ πάρει μαζί της, κι ἐκείνη δὲν ξαναέκανε κουβέντα. Ἄντ' αὐτοῦ, ἄρχισα νὰ τραβάω κι ἐγὼ μόνη μου φωτογραφίες μέσα στὸ σπίτι. Γιὰ μοντέλα μου εἶχα τὰ πρόσωπα τῆς οἰκογένειας. Θυμᾶμαι πῶς κάποτε εἶχα βγάλει μιὰ φωτογραφία τῆς γιαγιᾶς, πού μοῦ ἄρεσε πολὺ γιατί τὴν ἔδειχνε, κατὰ τὴ γνώμη μου, ὅπως πραγματικὰ ἦταν: περήφανη, θυμωμένη, ἀδιάφορη γιὰ τίς γνώμες τῶν ἄλλων, κλεισμένη μὲ πεῖσμα σ' ἓνα εὐαίσθητο μυστικό, τρυφερὴ χωρὶς νὰ θέλει νὰ τὸ δείξει. « Πολὺ καλὴ προσπάθεια », μὲ ἐνθάρρυνε ἀρχικὰ ἡ Ἀνδριάννα, « ἀλλὰ ἔχει κλειστὰ τὰ μάτια ». Τότε ἦταν πού ξετρώπωσα τὸ ἄλμπουμ τῆς Ἄρμπους καὶ τῆς ἔδειξα πρὸς ἀπάντησή μου τὴ φωτογραφία ἐκείνης τῆς ἡλικιωμένης γυναίκας πού προχωροῦσε στὸν δρόμο μὲ τὰ βλέφαρα κλειστὰ, τὰ φρύδια ἀριστοκρατικὰ ἀνασηκωμένα, τὰ χεῖλη σφραγισμένα, βυθισμένη στὸ σκοτάδι μιᾶς ἐσωτερικῆς βεβαιότητος.³

Ἦμουν πολὺ χαρούμενη πού ἐπιτέλους τὸ ὄπλο της θὰ τῆς γύριζε μπούμερανγκ, ἂν καὶ ἦμουν βέβαιη πῶς δὲν θὰ παραδεχόταν τὸ χτύπημα καὶ θὰ ἔλεγε τελικὰ κάτι σὰν « Κοίτα... ναί... δὲν εἶναι τὸ ἴδιο... Δὲν εἶναι ὅλες οἱ φωτογραφίες μὲ κλειστὰ μάτια ὠραῖες », ἀλλὰ ἐκείνη μοῦ χάρισε αὐτὴ τὴ μικρὴ νίκη. « Ἔχεις δίκιο », μοῦ εἶπε, « συνέχισε νὰ τραβᾷς ». Ὅμως ἐγὼ σύντομα ἐξάντλησα τὴν ἐπιθυμία μου νὰ μοιραστῶ μαζί της τὸ βλέμμα πρὸς τὸν ἕξω κόσμο καὶ στράφηκα ἀποφασιστικὰ πρὸς τὰ μέσα.

Ἦταν ἡ ἐποχὴ πού ἄρχισα νὰ γράφω ποιήματα. Κι ἐπειδὴ τὰ ποιήματά μου ἦταν ἐξίσου ἄτεχνα μὲ τίς φωτογραφίες μου, προτιμοῦσα νὰ διαβάζω ποιήματα ἄλλων. Μετὰ ἀπὸ

κάνα δυό χρόνια μάλιστα, όταν τὰ ἀγγλικά μου ἦταν πιά ἐπαρκῆ, ξεκίνησα νὰ μεταφράζω ἀγγλόφωνη ποίηση καὶ σύντομα δημοσίευσα τὸ πρῶτο μου κατόρθωμα σ' ἓνα λογοτεχνικὸ περιοδικό. Ἀκόμα καὶ σήμερα, πού ἐργάζομαι συστηματικὰ πιά ὡς γραφίστρια στὸ πλάι τοῦ πατέρα μου, φτιάχνοντας τρισδιάστατες ἀναπαραστάσεις τῶν «τοπίων» πού ἐκεῖνος διαμόρφωνε, δὲν ἔχω σταματήσει νὰ μεταφράζω ποιήματα καὶ νὰ τὰ δημοσιεύω στὸ ἴδιο ἐκεῖνο περιοδικό. Τώρα μάλιστα, μὲ τὴν κρίση πού ἀντιμετωπίζει ἡ εἰδικότητα τοῦ πατέρα μου —ἐλάχιστοι προσλαμβάνουν πιά ἀρχιτέκτονες γιὰ νὰ τοὺς σχεδιάσουν τοὺς κήπους τους—, ἐκεῖνος μὲ προτρέπει νὰ ἀσχοληθῶ πιὸ ἐντατικὰ μὲ τὴ μετάφραση, ἀφοῦ ἀπὸ τὶς 3D ἀναπαραστάσεις εἶχα καταλήξει νὰ κάνω τελικὰ τὸν κηπουρό. Οἱ λίγοι κήποι πού ἀναλάμβανε πλέον ὁ πατέρας μου —ὄλοι στὰ βόρεια προάστια— σὲ σπίτια συνήθως ἐπώνυμων τραγουδιστῶν, ποδοσφαιριστῶν ἢ κραταιῶν ἀκόμα ἐπιχειρηματιῶν, μετὰ τὸν σχεδιασμὸ εἶχαν ἀνάγκη κι ἀπὸ συντήρηση, εὐτυχῶς γιὰ μᾶς, ἀφοῦ ἔτσι μπορούσα νὰ ἀναλαμβάνω δράση ἐγώ. Στὴν ἀρχὴ ἀπλῶς παρουσιαζόμουν σὰν ὑπεύθυνη τριῶν κηπουρῶν πού ἀποτελοῦσαν τὸ «συνεργεῖο» μας, ἀλλά, καθὼς μὲ τὸν καιρὸ ἀπέκτησα μιὰ μικρὴ πείρα, ἔγινα κανονικὸ μέλος του, μὲ ἀποτέλεσμα τοὺς πιὸ μικροὺς κήπους νὰ τοὺς ἀναλαμβάνω ἐξ ὀλοκλήρου μόνη μου.

Θυμᾶμαι πῶς ὁ πρῶτος κήπος πού εἶχαμε ἀναλάβει ἦταν στὴ Φιλοθέη, στὴν ἀνηφόρα πρὸς τὴν παιδικὴ χαρὰ τοῦ Πικιώνη. Τότε σπούδαζα ἀκόμα κι ἔτσι πηγαίναμε ὅλο τὸ συνεργεῖο, ἀξημέρωτα σχεδόν, στὴ Βίλα Ρίτα, μιὰ παλιὰ βιλίτσα τῆς δεκαετίας τοῦ '60, πού οἱ κληρονόμοι

εἶχαν βαλθεῖ νὰ ἀνακαινίσουν. Ὁ κῆπος τῆς ἔμοιαζε, θυμᾶμαι, μὲ ἀναρχη ζούγκλα: ψηλὰ ξερὰ χορτάρια μέχρι τὸ γόνατο σὰν στάχια, κακτοειδῆ φυτὰ καὶ θάμνοι πὺν χῶνονταν ὁ ἓνας στὸ μάτι τοῦ ἄλλου, δέντρα ἀκλάδευτα, τόσο κοντὰ τὸ ἓνα μὲ τὸ ἄλλο, πὺν ἔλεγεσ πῶς τὰ κλαδιὰ τους θὰ πιάνονταν στὰ χέρια. Ὅταν ἀνακοινώσαμε στοὺς ιδιοκτῆτες, ἓνα πλαδαρὸ ζευγάρι σαραντάρηδων, πῶς τὰ δέντρα ἔτσι δὲν μποροῦσαν νὰ ἀναπνεύσουν καὶ νὰ ἀπλωθοῦν, μᾶς εἶπαν σηκώνοντας τοὺς ὤμους νὰ τὰ πετάξουμε ὅλα καὶ νὰ ξαναφτιάξουμε τὸν κῆπο ἀπ' τὴν ἀρχή. Μάλιστα ἦταν ἀνένδοτοι. Θυμᾶμαι τότε πῶς εἶχαμε γεμίσει ἓνα φορτηγὸ δέντρα μὲ τὸ κεφάλι κάτω καὶ τὶς ρίζες τους ἐπάνω καὶ πήγαμε ἓνα ἀπόγευμα καὶ τὰ φυτέψαμε σὲ κάτι παρκάκια στὰ Πατήσια, τὴν παλιά μας γειτονιά. Ἡ φίλη μου, ἡ Δήμητρα, γελοῦσε κι ἔλεγε πῶς ἔκανα μὲ τὸν τρόπο μου ἀναδιανομὴ τοῦ πλούτου. Κάτι σὰν Ρομπὲν τῶν πολὺν μικρῶν Δασῶν. Φαίνεται ὅμως ὅτι ἡ περιορισμένη δράση μου ἦταν ἐξαιρετικὰ ἀπίθανο νὰ ἀλλάξει τὸν κόσμο — οὔτε κἀν τὸν μικρὸ περιφραγμένο κόσμο πὺν εἶχε κανεὶς γύρω ἀπὸ τὸ σπίτι του. Ἀπόδειξη ὅτι τώρα, πέντε χρόνια μετὰ τὴν ἀναδιαμόρφωση πὺν κάναμε σ' ἐκεῖνο τὸν κῆπο, αὐτὸς ἔχει ρημάξει πάλι. Τὸ ἔβλεπα κάθε φορὰ πὺν πήγαινα βόλτα στὸν λόφο. Αὐτὴ τὴ φορὰ ἡ ἐγκατάλειψη εἶχε ἀρχίσει νὰ ἐξαπλώνεται καὶ στὴν ἴδια τὴ βίλα: ἔδειχνε νὰ κακογερνάει, ἄβαφη κι ἀσουλούπωτη, σὰν γυναίκα πὺν δὲν ἔχει κουράγιο πλέον νὰ μπαλώνει τὴν ἡλικία τῆς.

Σὲ παρόμοια κατάσταση ἦταν πια τὰ περισσότερα παλιὰ ἀρχοντικά τῆς Φιλοθέης. Τὸ κάποτε ἀνθηρὸ προάστιο

είχε αρχίσει να αποκτᾶ τὴ δική του παρακμιακὴ πατίνα, ὅπως τὸ ἀμερικάνικο ὄνειρο ὅταν ἄρχισε νὰ μαδάει, σκέφτηκα, καθὼς ξεφύλλιζα τὸ ἄλμπουμ τῆς Ἄρμπους. Κι ἐκείνη ἦταν, ἀπ' ὅ,τι ἤξερα, ἀπὸ εὐκατάστατη οἰκογένεια, ὅπως ἡ Ἀνδριάνα. Δὲν τοὺς εἶχε ἐπηρεάσει ἄραγε ἡ ὕφεση; Ἡ Ντιὰν εἶχε γεννηθεῖ τὸ 1924, λίγο πρὶν ἀπὸ τὸ Κράχ, ἀλλὰ ἡ ἴδια μεγάλωσε ἀρκετὰ προστατευμένη ἀπὸ τὸν πόνο, τόσο προστατευμένη, πὺ εὐχόταν νὰ μποροῦσε νὰ τὸν δοκιμάσει, λὲς καὶ ὁ πόνος ἦταν ἓνα σπάνιο καὶ ἐκλεκτὸ γλυκό. Γι' αὐτὸ ἄρχισε νὰ τραβάει φωτογραφίες ἀνθρώπων τῶν ὁποίων ἡ τραγωδία ἦταν τόσο εὐγλωττη. Τὴν εἴλκυε ὁ ξένος πόνος, γιατί καταλάβαινε πὼς ἦταν ἀδιάπεραστος· πὼς ἡ τραγωδία τοῦ ἄλλου μᾶς κρατάει ἀπ' ἔξω. Ἐκείνη ὅμως μὲ τὴν κάμερά της χτυποῦσε τὴν πόρτα νὰ μπεῖ.

Ξεφύλλισα τὸ ἄλμπουμ μὲ μιὰ αἰφνίδια περιέργεια νὰ δῶ πὼς ἦταν ἡ Ντιὰν παιδί. Εἶχα ξεχάσει πρὸς στιγμὴν τὴν ἀρχικὴ μου ἐπιθυμία νὰ ρίξω τὸ βιβλίο στὴν πυρὰ γιὰ νὰ ἐξευμενίσω ἢ νὰ ἐξοργίσω τὸ πνεῦμα τῆς μητέρας μου καὶ τώρα βυθιζόμουν στοὺς μυστικούς του διαδρόμους, ἀνήξερη πρὸς τὸ παρὸν γιὰ τὸ τέρας πὺ παραμόνευε στὸ βάθος. Ἀνήξερη γιὰ λίγα ἀκόμα δευτερόλεπτα κι ἀνήμπορη γιὰ ἀρκετοὺς μῆνες στὸ ἐξῆς νὰ βρῶ τὸ νῆμα πὺ θὰ μὲ ὀδηγοῦσε στὸ φῶς, τὸ φῶς πὺ φάνηκε νὰ σκοτεινιάζει, ὅταν ἀπὸ τὸ ἄλμπουμ ἔπεσε ἓνα χαρτί ἀλληλογραφίας. Στὸ ἐπάνω μέρος ὑπῆρχε ἓνα σκίτσο, ἐμπνευσμένο ἀπὸ τὴ φωτογραφία στὴ σελίδα ὅπου ἦταν κρυμμένο αὐτὸ τὸ ἐρωτικό, ὅπως ἀποδείχτηκε, γράμμα.⁴ Ὅταν ξεκίνησα νὰ τὸ διαβάζω, ἡ καρδιά μου σταμάτησε.